Валентина Олійничук

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

На сучасному етапі розвитку сільського господарства очевидним є відставання розвитку теорії і практики оцінки ефективності виробництва окремих культур, в тому числі цукрових буряків та виробництва цукру за умов погіршення макроекономічних чинників розвитку.

Дана тема сьогодні є надзвичайно актуальною і досліджується рядом таких вчених, як: Багрій Т.В., Дусановський С.Л., Імас Є.В., Яремчук І.Г., Фурса А. Та багато інших. В своїх роботах вони досліджують проблеми і перспективи розвитку цукробурякового підкомплексу, шляхи його реструктуризації, розвиток інтеграційних відносин даного підкомплексу та ін. Проте актуальним надалі залишаються питання вивчення ефективності вирощування цукрових буряків.

Метою дослідження є розгляд сучасних тенденцій розвитку та ефективності його функціонування у бурякосіючих регіонах.

Цукрові буряки дуже природно-, ресурсно-, фоно-, енерго-, паливо-, трудомістка і грунтовиснажлива культура. Вирощування її стає можливим тільки при умові розвинутої економіки, коли господарства можуть забезпечуватися в достатній кількості дешевими сільськогосподарськими машинами, паливо-мастильними матеріалами, хімічними меліорантами, мінеральними добривами, пестицидами і гербіцидами. Ця культура найбільш вимоглива до грунтово-кліматичних умов, агротехніки, технології її вирощування. Тому господарства різних природно-екологічних зон і фізико-географічних районів повинні мати свою систему ведення землеробства, агротехніку і технічне вирощування цукрових буряків. В тих господарствах, які їх вирощують повинні бути екологічно стійкі, ресурсозберігаючі, грунтовідновлювані системи землеробства в яких чергування культур у сівозмінах і внесення органічних і мінеральних добрив забезпечувало би розширення відтворення родючості ґрунтів. Розвиток буряківництва повинен поєднуватися зі всіма галузями тваринництва і, найбільше скотарства. Адже від нього ми одержуємо найбільшу кількість органічних добрив, які забезпечують підвищення родючості ґрунтів.

Цукрові буряки належать до трудомістких культур, оскільки технологічні операції їх вирощування поки що не повністю механізували. Розглядаючи в історичному аспекті технологію вирощування цукрових буряків в Україні, слід зазначити, що виробники орієнтувались на максимальну заміну ручної праці машинною. Для цього формувались комплексні механізовані ланки або бригади з акордно-преміальною оплатою праці, які забезпечували повне обслуговування всієї сівозміни. Кожна виробнича ланка мала у своєму розпорядженні необхідну кількість тракторів різних модифікацій, тракторні причепи, бурякозбиральні комбайни, буряконавантажувачі, вантажні автомобілі та інше необхідне знаряддя й устаткування.

Механізовані виробничі підрозділи повністю забезпечували обробіток ґрунту і внесення добрив, виконання робіт із захисту рослин, стали використовувати однороскове насіння. І лише частково для перевірки густоти рослин залучалися працівники, які вручну виконували такі операції, як збирання втрачених комбайном чи транспортером коренеплодів, обслуговування буряконавантажувачів. У цьому випадку частка ручної праці була незначною. Такі механізовані ланки забезпечували досить високий рівень урожайності при низьких затратах праці.

Таким чином, вирощування цукрових буряків орієнтувалося на застосування комплексної механізації, яка забезпечувала максимальне скорочення затрат ручної праці та здешевлення вартості цукроваріння. Однак високомеханізовані технології застосовувались лише на незначній частині посівів (близько 15-20%). При виробництві цукрових буряків використовувалась в основному ручна праця. Протягом 1980-1990 років вітчизняна технологія вирощування цукрових буряків удосконалювалась з метою підвищення рівня механізації виконання технологічних операцій, поліпшення насінництва, раціоналізації системи добрив та захисту посівів.

Трансформаційні процеси наступних років зумовили в буряківництві, як і в інших галузях економіки негативні тенденції. Нині виробники цукрових буряків не мають можливості оновлювати машинно-тракторний парк, не спроможні вчасно вносити необхідну кількість поживних речовин та обробляти посіви гербіцидами, що в свою чергу призводить до залучення додаткової робочої сили та зростання затрат праці. Тобто в буряківництві відбувається небажаний процес – заміщення машинної сили ручною.

За обсягом посівної площі цукрових буряків Україна займає перше місце серед бурякосійних країн світу, до яких належить США, Росія, Німеччина, Франція та ін. Основними постачальниками бурякосировини традиційно залишаються господарства областей з найбільш сприятливими природними та економічними умовами, де були побудовані перші цукрозаводи, зокрема господарства Вінницької, Черкаської, Полтавської, Хмельницької, Кіровоградської, Київської областей, частку яких припадає понад 60% загальної посівної площі цукрових буряків.

Виробництво цукрових буряків відіграє важливу роль у економіці сільськогосподарського виробництва. До 1990 року у господарствах з питомою вагою цукрових буряків у структурі посівних площ понад 17% частка витрат на вирощування цукрових буряків у витратах рослинництва досягла 67%, у чистому доході рослинництва – 54%, а в сумарному чистому доході – 45%.

Питома вага цукрових буряків у валовій продукції сільського господарства змінювалася по роках залежно від валового збору бурякосировини та обсягів виробництва інших видів продукції. У складі валової продукції рослинницької галузі частка цукрових буряків за 1990-1999 роки коливалися в межах від 10,7 до 3,4%.

Суть сучасних поглядів щодо організації буряківництва зводиться до врахування таких факторів:

- новітня техніка і технологія обробітку ґрунту;
- насіння високої якості з позитивним генетичним потенціалом (лабораторна схожість – вища за 95%, опірність шкідникам);
- високоякісна робота сівалок точного висіву;
- сучасні захисти рослин, перш за все – гербіциди;
- досконалі обприскувачі для внесення засобів захисту рослин;
- великі дози добрив (органіки і мінерального азоту);
- високий рівень знань, технологічної дисципліни, досвіду і відповідальності працівників;
- активне консультування з боку інвестора і постачальника;
- низький рівень втрат під час збирання.

Використання перелічених факторів вимагає високого професіоналізму. Кожний спеціаліст, який вирощує цукрові буряки, повинен зважувати на те, що врожай забезпечується високою технологією, а це означає: основним джерелом фінансування розвитку підкомплексу має стати виробництво, його зростання.

За останні роки близько половини бурякосійних господарств були змушені зменшити до мінімуму посіви цукрових буряків в основному через нестачу мобільної техніки, палива, сільськогосподарських машин та інших ресурсів, а також коштів на їх придбання. Це вимагає від машинобудівних галузей АПК невідкладного вирішення проблеми забезпечення галузі буряківництва технікою, що забезпечить зростання ефективності виробництва.

Таким чином, створення сприятливих умов вирощування цукрових буряків в Україні, в свою чергу сприятиме розвитку цукробурякового підкомплексу і поверне Україні панівне місце на ринку цукру.

Бурякоцукровий комплекс представляє собою збалансовану і структурно завершену систему, яка об'єднує бурякосіючі і насінницькі господарства, цукрові заводи, кар'єри по видобутку вапна, автотранспортні організації, заготівельні пункти, науково-дослідницькі установи та обслуговуючі підприємства і організації.

Бурякоцукрова галузь, у недалекому минулому провідна аграрна галузь України, нині через ряд причин економічного та соціального характеру втратила позиції лідера по виробництву цукру в Європі та світі. Разом з тим слід зазначити, що дана галузь серед інших продуктових сфер виробництва за всіма передумовами має великі потенційні можливості відновлення втрачених провідних позицій.

Основними характерними особливостями розвитку вітчизняної цукрової галузі в останні роки є:

- значне невикористання виробничих потужностей переробної галузі та їх низький технічний рівень;
- висока собівартість вітчизняного цукру, що знижує конкурентоспроможність вітчизняного продукту на зовнішньому ринку;
- давальницька схема переробки сировини, яка ускладнює взаєморозрахунки в цукробуряковому підкомплексі, погіршення його фінансового стану;
- скорочення внутрішнього споживання цукру.

Ефективним засобом відновлення і розвитку цукробурякового виробництва є залучення іноземних партнерів, інвесторів, насамперед шляхом створення спільних підприємств, завдяки чому

створюються умови для безпосереднього застосування ефективної технології або окремих важливих елементів вирощування і збирання цукрових буряків.

Нормальному розвиткові галузі перешкоджає безсистемний підхід до невизначеного економічного механізму господарювання. Практично досі не сформувалося цілісне бачення економічних перетворень у цукровій промисловості. Не може задовольнити цукровиробників законодавче забезпечення. Держава не визначилась щодо політики у сфері цукрової промисловості та суміжних галузей.

Таким чином, вищевикладене є вагомим аргументом на користь розробки найближчим часом державної цільової програми відродження бурякоцукрового комплексу, яка має вирішити такі питання:

- підвищення ефективності виробництва (зростання урожайності цукрових буряків, використання потужностей цукрових заводів) та пошук напрямів зниження його собівартості;
- модернізація виробництва;
- пошук традиційних та альтернативних джерел фінансування і кредитування галузі; вирішення проблеми взаємовідносин між постачальниками та переробниками сировини, що включає, насамперед, вирішення проблем відносин власності та відносин, пов'язаних з взаєморозрахунками між ними;
- політика протекціонізму держави стосовно вітчизняного виробника та стимулювання експорту;
- ліцензування торгівлі цукром та визначення єдиних „правил гри" для всіх учасників тощо.

Впровадження перелічених заходів дасть можливість сформувати цілісну ефективну структуру виробництва й управління, яка забезпечить досягнення триєдиної мети: підвищення ефективності виробництва та якості продукції; постійне забезпечення населення цукром за стабільними цінами; створення експортного потенціалу держави.

Отже, в Україні необхідно докорінно удосконалити управління цукробуряковим підкомплексом АПК, створити належну систему економічного моніторингу, прогнозування та інформаційно-консультативного забезпечення суб'єктів українського ринку цукру.

Анотація

В статті досліджено сучасні проблемні питання розвитку бурякоцукрової галузі. Запропоновано шляхи покращання роботи під комплексу.

Annotation

In the article the modern problem questions of development of sugar-beet industry are explored. The ways of improvement of work are offered under complex.